

Elektra

2. RÉSZ

NEGYEDIK FELVONÁS

ELSŐ JELENET

Kórus néni, Elektra, kint Elektra jajveszékkel

KÓRUS NÉNI: Nem nézhetem ezt a szegény lányt, teljesen tönkre gyötri magát. Hol asztalra borul, hol székre, hol földre esik, úgy siratja azt a vitéz Oresztészt. Csak kesereg jöttében is, mentében is csak kesereg! Hogyan tudnék neki segíteni?

ELEKTRA: Jaj, jaj, jaj!

KÓRUS NÉNI: Mi dolog ez, Elektra, mi dolog ez? Ne hagyd el magad ennyire.

ELEKTRA: Jaj, jaj! Jaj, jaj!

KÓRUS NÉNI: Ne zokogj már, kérlek, az Istenért! Annyira idegesítő!

ELEKTRA: Hagyj békén! Megpusztulok immár, megpusztulok!

KÓRUS NÉNI: Miért?

ELEKTRA: Azt kérded, miért? Hát nem látod? Nincs immár kiben reménykednem, hogy végre igazságot tesz a sors az igazságtalanság felett.

KÓRUS NÉNI: Hidd el, lányom, még ezt is jól alakíthatja az Isten. Ha Oresztész meghalt, más eszközt választ, amivel bosszút áll. Felökleli egy bika, eltapossa egy ló, a fejére esik egy szobor vagy egy görög váza, a villámcsapásról már nem is beszélve.

ELEKTRA: Mit nem mondasz, amikor én épp elveszek. Ne bíztass, minek bíztatsz, inkább érts meg!

KÓRUS NÉNI: Bízatlak, mert nem akarom, hogy fájdalmadba süppedj!

ELEKTRA: De nekem az a jó, ha megértetek, s nem akarnak kirángatni onnan, ahol a fájdalomban otthonom lelem.

KÓRUS NÉNI: Gondolj a valóságra és a lehetőségre. Más utak nem zárulnak le, ha egy útnak vége lett. Ha nem vetted volna észre, Isten neked is erőt adott! Attól, hogy lány vagy, nyugodtan bosszút állhatsz.

ELEKTRA: Ugyan már, ez egy dráma, itt nem tehet akármit egy főszereplő! Jaj, jaj, hova legyek?

KÓRUS NÉNI: Ne jajgass, mert tényleg szétmegy a fejem.

ELEKTRA: Meghalt az én egyetlenem.

KÓRUS NÉNI: Már nem tudok mit mondani, hagyd abba! Ne sírj!

ELEKTRA: Ó, nagy Isten, ki lesz a segítőm!

KÓRUS NÉNI: Majd akad valaki más.

ELEKTRA: Kicsoda, ha meghalt, aki lehetett volna?

KÓRUS NÉNI: Egyszer mindenki meghal.

ELEKTRA: Ha meghalunk is, nem kell oly szörnyűképpen, mint Oresztész halt.

KÓRUS NÉNI: Ki tudhatja, kinek milyen véget hoz a sors.

ELEKTRA: Ó, egyetlenem, Oresztész, én elveszek! Legalább akkor halt volna meg, amikor a bosszúval már végzett.

KÓRUS NÉNI: *(Félre)* Nem tudok neki segíteni. Ez az egész engem is elkésérít, de mit tehetek. Elmondtam a jót, amit el lehetett. Még szerencse, hogy épp történik valami. Khrüszothemisz szalad felénk. Vajon mi okból? Mitől van olyan jó kedve?

MÁSODIK JELENET

Khrüszothemisz, Elektra, Kórus néni, kint Khrüszothemisz érkezik vidáman

KHRÜSZOTHEMISZ: *(Dudorászva, nevetgélve)* Jó hír, jó hír, nekem van egy jó hírem...

ELEKTRA: Hihetetlen, hogy téged szétvet a jókedv, mikor mást a keserűség halálra kínoz?

KHRÜSZOTHEMISZ: Örömben rohantam hozzád, majd kiköpöm a tüdőmet. Nővérekém immáron nem kell bánkódnod, az Istenek úgy alakítják a dolgokat, ahogyan kívántuk!

ELEKTRA: Hát tényleg, pont úgy. Hagyj békén, ne gyötörj, tűnj el innét.

KHRÜSZOTHEMISZ: Mi lelte ezt a lányt, hogy a szavaimat sem akarja meghallgatni?

KÓRUS NÉNI: Gonosz hírt hallott.

KHRÜSZOTHEMISZ: Nővérekém, senkinek semmit ne higgy el, mert meglátta az Ég a mi nyomorúságunkat.

ELEKTRA: Ostobaságokat hordasz össze-vissza!

KHRÜSZOTHEMISZ: Nem, ez maga a valóság! Hamarosan megjön Oresztész!

ELEKTRA: Maradj már veszteg, megbolondultál?

KÓRUS NÉNI: Hiába mondasz neki jót, ha ő a rosszra van ráállva!

KHRÜSZOTHEMISZ: Nővérekém, de hát én igazat mondok.

ELEKTRA: Ki mondta, hogy a hazugságot így bevetted?

KHRÜSZOTHEMISZ: Nem hallottam! A szememmel láttam az atyám sírjánál a bizonyító jelet.

ELEKTRA: Képzeldődsz! A vágyad fölülírta a valóságot.

KHRÜSZOTHEMISZ: Hallgass meg, és te is látni fogod, igazat mondok.

ELEKTRA: Mondd el, ha már magadban tartani képtelen vagy.

KHRÜSZOTHEMISZ: Mihelyst szegény apánk sírjához értem, az áldozatot elhelyeztem, aztán a szokásoknak megfelelően könyörögtem az éghez. Amint ezzel végeztem, megkerültem a sírt, s mit látok?

ELEKTRA: Mit láthattál volna? Mondd, ne kérdezd!

KHRÜSZOTHEMISZ: Egy ifjú férfi áldozata volt a sírra rakva.

ELEKTRA: Honnét tudod, hogy ifjú férfi? Rá volt írva?

KHRÜSZOTHEMISZ: Tulajdonképpen igen. Az áldozat tetejére szép gyenge férfi hajtincek voltak pakolva. Tudom, hogy közülünk senki nem tett ilyet, úgyhogy ez az ifjú áldozattevő nem lehet más, csak Oresztész. És mi következik ebből?

ELEKTRA: Hagyjuk már ezeket a hülye kérdéseket! Mondd!

KHRÜSZOTHEMISZ: Ebből az következik, hogy nincs már messze. Ezért aztán nővérekém, egy percet se keseregj tovább, mert itt toporog a kapunkban a szerencse, s amint belép, egy szempillantás alatt öröme fordul majd a szomorúságunk.

ELEKTRA: Jaj, micsoda bolond vagy, húgom, könnyen elhiszel mindent.

KHRÜSZOTHEMISZ: Amit elmondtam, neked nem elég?

ELEKTRA: Azt sem tudod, hol vagy! Amit beszélsz, te magad sem érted.

KHRÜSZOTHEMISZ: Mért nem hiszed el? Amit a szememmel láttam, azt nem lehet kétségbe vonni!

ELEKTRA: Bolond vagy, mondom, mert bármit láttál, hamisan láttad, mert Oresztész halott, érted, halott.

KHRÜSZOTHEMISZ: Az nem lehet. Ki mondta?

ELEKTRA: Aki saját szemével látta a halálát. A néni is hallotta. Még ma a hamvait is elhozzák.

KHRÜSZOTHEMISZ: Ez igaz? Az lehet, hogy ez igaz?

ELEKTRA: Mondom, hogy ez történt. Meghalt.

KHRÜSZOTHEMISZ: Ó, én édes bátyám, soha nem láthattalak. Jaj, egyetlen bátyám, mért nem tudtál egyszer a te véreidhez jönni!

ELEKTRA: Nagy árvaságra jutottunk, jó húgom, Khrüszoszthemisz, nincs kiben bízunkunk. El kell vesznünk, ha valamit ki nem gondolunk.

KHRÜSZOTHEMISZ: Hát meghalt, nővérkém, nehéz erre gondolni.

ELEKTRA: Nem arra kell gondolni.

KHRÜSZOTHEMISZ: Hát akkor mire?

ELEKTRA: Véghez viszed, amit én akarok.

KHRÜSZOTHEMISZ: Kész vagyok mindenre! Megteszem, ami tőlem telik.

ELEKTRA: Hihetek benned?

KHRÜSZOTHEMISZ: Hát persze! Mondd csak el, mit akarsz.

ELEKTRA: Csak ha tudsz titkot tartani.

KHRÜSZOTHEMISZ: Tudok.

ELEKTRA: Mióta szegény atyánkat elpusztították az árulók, azóta se barátunk, se oltalmazónk nem volt. Egyetlen bizodalunk Oresztészben volt. Gyakorta üzent, hogy kiszabadít minket a farkasok karmai közül, de immáron szegény a halál karmai között veszett. Csak te maradtál nekem, s ha te elhagysz engem, egy csepp bizodalmam sem marad. Nem kívánok tőled lehetetlen dolgot, csak olyat, amit lehet, sőt kell!

KHRÜSZOTHEMISZ: Mondd már el!

ELEKTRA: Együtt laksz velük, amit kérek, könnyen megteheted. Azt a tolvaj latrot, azt az Aigiszthoszt, kérlek, tüntesd el a föld színéről, öld meg, fojtsd meg, egyszóval végezz vele. Ha te ezt megtenni nem tudod, nekünk kell általa elvesznünk. Addig férjhez sem egyikünk, sem másikunk nem mehet, ameddig ő él.

KHRÜSZOTHEMISZ: Mért?

ELEKTRA: Hát nem érted? Nem olyan bolond, hogy magot támasztana az ő maga veszedelmére. Nem engedi, hogy trónkövetőt szüljünk. De ha őt megölnéd, a legjobb görög vitézek vetélkednének értünk, mert hírünk, nevünk az egész világon elterjedne. Mindenki tudná, hogy bár leányok vagyunk, de jószágunkat és önnön magunkat a bitorló kezéből kimentettük. Az is igaz, hogy a nagy búbánatban kissé megfogyadtunk, de a vagyonért is elvonnának bennünket. S még az is jobb, mint egyedül élni. Ezért, édes húgom, ments meg mindkettőnket az átkozott ember hatalmától.

KHRÜSZOTHEMISZ: Hogy megölni? Gyilkosság? Hogy én olyat tegyek, amit anyánk tett, s te is elítéled, miképp elítélik az istenek?

ELEKTRA: Ez nem bűn, nem gyalázat, az egész világ tudja róla, hogy milyen utálatos, mindenki átkozza és szidalmazza. Ha megteszed, mind szegény atyánkat, mind szegény fivérünket, Oresztészt megkönnyebbíted. Tedd meg miattuk, édes húgom, ha miattam nem teszed!

KHRÜSZOTHEMISZ: Tisztességes beszéd ez? Gyilkosságra bíztatnod engem?

ELEKTRA: Mást is bíztatnék, mert ilyen tettért jutalom jár az égtől, de csak te teheted meg!

KÓRUS NÉNI: Látod, keserűségében nem tudja, mit mond.

KHRÜSZOTHEMISZ: Édes nővérkém, nem látod, hogy örülség, amit beszélsz? Miben hiszel, hogy erre bíztatasz? Lányok vagyunk, nincs nekünk ilyen tetre erőnk, sem az égtől jogosítványunk. Hamarébb megölnének bennünket, hogysen mi ölnénk meg őket. Ki mentene meg minket? Mit nyernénk egy ilyen tettel? Hidd el, inkább szidnának, mint dicsérnének, bűnösséget, s nem tisztességet nyernénk el. Kérlek, az Istenért, felejtsd el, amit mondtál! Ha így esett, békélj meg velem, engedj nekik, jól tudod, milyen szándékkal lovagolt ki Aigiszthosz. De most kedvét találhatod, olyan nagy lesz az öröme. S hagyd az Istenekre vagy a sorsra, és persze az időre, hogy a dolgokat más irányba fordítsa.

KÓRUS NÉNI: Igazat mond, jobb, ha ezt teszed. Embernek legnagyobb bölcsessége, ha hagyja magát a sorshoz, s még inkább sorsát az időhöz szabni.

ELEKTRA: Ó, nagy Isten, sehol senki, aki hangyányit megértene, mákszemnyit könyörülne rajtam. Mindnyájan elhagytak, csak magam vagyok megtenni, amit tenem kell.

KHRÜSZOTHEMISZ: Nem hagytalak el, nővérkém, én veled vagyok, csak az örülségről tegyél le.

ELEKTRA: Hogy lenne örülség az, ami jövönk és megmaradásunk egyetlen kulcsa.

KHRÜSZOTHEMISZ: Megmaradásunk? Épp ellenkezőleg, ez volna pusztulásunk kulcsa.

ELEKTRA: Tartsd meg magadnak, amit gondolsz. Tudtam előre, hogy semmi hasznod nem vehetem, kár volt hozzád szólnom.

KHRÜSZOTHEMISZ: Hasznom vennéd, ha szómat fogadnád.

ELEKTRA: Nem akarok többé az én atyám vérszopóival egy levegőt szívni.

KHRÜSZOTHEMISZ: Hiába nem akarod, majd kényszerítenek.

ELEKTRA: Ha nem segítesz, nem segítesz, de ne bosszants!

KHRÜSZOTHEMISZ: Bemegyek anyámhoz, mert veled nem közösködhetek.

ELEKTRA: Nem közösködhetsz? Miért? És vele miért igen? Vadállatból bárányt, szünyogból tevét akarsz csinálni? A gyilkos dögöt anyának, azt a hitvány alakot királynak akarod látni? Atyánk árulóit akarod tisztelni? Jobb nekem meghalnom, hogysen azt kényszerüljek tenni, amit te teszel. Menj anyádhoz, dörgölőzz a szoknyájához és szolgálj neki.

KHRÜSZOTHEMISZ: Kénytelen kell szolgálnom. Te is szolgálnál még, ha lehetne, de félek erről már lekéstél. Már most késő van, s mennyire késő lesz, mire az eszed megjön.

ELEKTRA: Menj innét, ne is lássalak többé! Áruló vagy te is, a bűn szolgálja.

KHRÜSZOTHEMISZ: Jobb volna bűntevőnek lennem? Aki a gyilkosságok sorát folytatja? Ki tesz igazságot? Te? Ki mondja meg, hogy melyik gyilkosság helyes, melyik nem?

ELEKTRA: Az istenek megsúgják, csak figyelned kell.

KHRÜSZOTHEMISZ: Neked mást súgnak, mint nekem, mindenkinek azt súgják, amit érdeke diktál. Na, anyám vár már, megyek.

HARMADIK JELENET

Elektra, kint

ELEKTRA: Ó, nyomorult ember, ki boldogtalanabb nálam, akinek sehol semmi gyámola nincsen. Sem atyám, sem anyám, sem atyámfia, sem barátom, sehol senki, aki velem jót tenne. Csak ebben az egy lányban maradt reménységem, de lám, nagy keserűségemben ő is hátat fordított. Nincs kire nézmem, nincs kinek esedeznem. Ha férfi volnék, avagy csak erővel áldott volna meg az Isten, mind apróra koncolnám őket. Elmegyek, el, be, gondolkodom rajta, mit kell és mit lehet tennem.

ÖTÖDIK FELVONÁS

ELSŐ JELENET

Kórus néni, kint

KÓRUS NÉNI: Némely embert még az oktalan állat is sokban felülhaladja! Nézd csak az égi madarakat, oly nagy szorgalmatossággal viselnek gondot az ő fiókáikról, semmibe nem hagyják, hogy megfogyatkozzanak. Azonképpen az erdei vadak is. Ki látott olyan erdőlakót, aki magára hagyta volna kicsinyét. De némely ember, hát nevezzük néven, mint a Klütaimnésztra, azt akarná, hogy az ő gyermekét szemével soha ne lássa. Jóllehet, nyomós oka van rá, mert Elektra egy lélegzetnyi időre se hagyja nyugton, hogy szembesítse az igazsággal. És ez az igazság a királynét rettentően bántja. Erre mondják, hogy az igazmondónak gyakorta nyaka törik! De mégis anyai elfogadásnak kellene benne lennie, de nemhogy az volna, hanem ha tehetné, egy kanál vízben megfojtaná. Minden rútságot megcsinál szegénnyel, átkozza, szidja, minden percét megkeseríti. És már reménysége sem maradt, Oresztész halott. A királyné meg boldog, nem kell már semmitől sem rettegnie, tombol, táncol, örömnepet ül Oresztész halála felett. A szegény leányról meg sem emlékezik. De kik jönnek ott azokkal a súlyos terhekkkel? Elektra, gyere ki, nézd meg te is, vajon kicsodák ezek?

MÁSODIK JELENET

Oresztész, Kórus néni, Elektra, kint, az urnaszállítók érkeznek

ORESztész: Vajon jó helyen találkozunk?

KÓRUS NÉNI: Attól függ. Mit keresnek?

ORESztész: Agamemnon király palotáját.

KÓRUS NÉNI: Megtalálták kegyelmetek, mert épp ez az itt. Mármint ami a nagy király halála óta maradt belőle. Kicsit megfakult a fénye.

ORESztész: Talán ezért sem vettük észre. Az arany is, akár a réz, ha nincs neki fénye.

KÓRUS NÉNI: Így igaz, ahogyan mondd. Ha nem volna emléke, magam sem tudnám, hogy mi volt itt régen.

ORESztész: Menj be öreg néne, mondd meg, hogy szívesen néznénk Aigiszthosz és a királyné szemébe.

KÓRUS NÉNI: Mit mondjak, kik vagytok, honnan jöttetek?

ORESztész: Tudni fogják, kik vagyunk, ha mondd, hogy Phókiszból jöttünk, Phanotheusz palotájából.

KÓRUS NÉNI: Jó, nem bonyolítom, teljesen összezavar ez a sok külföldi barát meg rokon, elég lesz annyi, hogy megjöttek, akiket vártatok. *(Be)*

ELEKTRA: *(Kilép)* Jaj, mennybéli Isten, biztos ezek jöttek Oresztész hamvaival. Mit hoztok, jó uraim?

ORESztész: Agamemnon király fiának elhamvasztott testét hozzuk ezekben az edényekben.

ELEKTRA: Én nyomorult fejem, most veszek el végleg. Ezekben az edényekben vannak?

ORESztész: Ezekben bizony.

ELEKTRA: Kérlek, add ide kezembe, hadd csókolgassam, simogassam az én egyetlenemnek hamvait.

ORESztész: Adjátok oda neki. A szemében olyan szív csillog, ami nagy szeretetet mutat. Úgy hiszem, jó ismerője volt a vitéz Oresztésznek.

ELEKTRA: Oresztész, Oresztész, miért hagytál el engem? Ó, szívem, lelkem, Oresztész, mért csaltad meg a te nővérkédet! Mely sokszor üzented, hogy megmented az én árva fejem. Bízattál, de soha nem siettél hozzám, s már nem is jöhetsz, mert immáron elvesztetted magad, s én is elvesztettelek. Jaj, édes Oresztész, ki hitte volna, hogy erre jut a te élted, ki vélte volna ily szörnyű veszedelmed? Mi vagy te az én ölemben: csak por és hamu. Már nem használhatsz nekem, s nem árthatasz nekik semmiben.

MESTER: Uram, vedd ki kezéből, még kidönti, s a szél elsepri az egészet.

ORESztész: Hagyd, vigyáz rá, neki kincs, holott épp az nincs benne, miről véli, hogy van.

ELEKTRA: Ezért mentettelek ki téged nagy titkon a bölcsőből? Úgy röpdöstél a kezemben, mosolyogtál örömedben. Akkor is nagy szomorúsággal csókolgattalak, mert nehezen váltam meg tőled, de féltettelek a te gonosz anyádtól. Nagy reménységgel adtalak át a nevelődnek, hogy te leszel majd, aki atyáért bosszút áll. Örültem, mikor hallottam egészségedet. Éjjel-nappal esedeztem érted, vágyódtam utánad és vártalak. Mikor eszembe jutottál, minden keserűség felszáradt bennem. Azt hittem, hogy majd örömmel ölelgetlek, reménylettem, hogy minden kínom megkönnyebbül tebenned, de most elneheztedem a fene nagy keserűségben.

KÓRUS NÉNI: *(Elektra szavai alatt visszaér)* Ez rettenetes görög szokás, ez az örökös panaszkodás. Más anyját, apját vesztette, aztán elűzték hazájából, nem lett neki szállása szülőföldjén, s mikor lett, meghalt a gyermeke és a hitvese, mégsem siránkozott, csak tette, amit tennie kellett. Átkozott görög szokás, az életnek vége lesz, mire rájön a görög, hogy panaszkodással töltötte el. De lám, még nincs vége!

ELEKTRA: Méznél édesebbnek gondoltam a te jöveteledet, de minden méregnél keserűbb most a te jelenvaló voltod. Hiába kiáltok hozzád, nem hallgatod már meg az én beszédemet. Panaszodom előtted, de nem felelsz énnekem. Meghaltál, szívem, Oresztész, egyetlenem. Hová legyen immár a te Elektrád, kinél óhajtson, kitől várjon segítséget? Ki torolja meg ezután atyánk halálát? Mért hagytad el a te szegény népedet, mért hagytad el a te nyomorult nemzetségedet? Ha tudnád a te anyád gonoszságát, még hamvaiddból is felkiáltanál ellene! Ha tudnád a te szerelmes nővérkéd keserűségét, milyen nyomorult, milyen árva a te anyád miatt, még poraidban is keseregnél rajtam. De lám, nem szólsz, nem vigasztalsz engem, elhagytál teljességgel.

KÓRUS NÉNI: Maradj veszteg, megbolondult lány! A szavaid meghallják odabent. Ennek kellett történnie, fogadd el, mert ő is ember volt. Egyszer a sors előtt mi is tartozunk ezzel. Szóltam a királyné asszonynak, egyikőtök bemehet hozzá.

ORESZTÉSZ: Menj te, Mester, mondd meg, hogy itt vagyunk.

MESTER: Megyek, úgyis sok nekem ez a parttalan kesergés, ráadásul mi tudjuk, hogy nincs is miért.

ELEKTRA: Szólj, édes vérem, Oresztész, szólj a te nővérkédhez. Ne hagyj el, ne hagyj el, édes testvérkém!

ORESZTÉSZ: (*Félre*) Elkeseít ez a szegény, megnyomorodott lány.

ELEKTRA: Jaj, milyen keserű énnekem, hogy csak holt poraid feküsznek előttem.

ORESZTÉSZ: Ne jajgass, jó leány.

ELEKTRA: Okkal van az én jajgatásom, uram.

ORESZTÉSZ: (*Félre*) Nem tudom, mit tegyek, nem tartóztathatom magam. (*Elkőnnyezi magát*)

ELEKTRA: Mért könnyezel, jó uram, talán te is Oresztészt siratod?

ORESZTÉSZ: Szánom őt én is, de mást is.

ELEKTRA: Kit egyebet még? Talán engem keserülsz?

ORESZTÉSZ: Téged is, jó leány.

ELEKTRA: Az Úristen jó sorsot adjon teneked, mert immáron húsz esztendeje, hogy senki nem könyörült énrajtam. Végre valaki megsajnál, nem oktat, hogy nekem az élet így is mennyi jót ad. Te vagy az első, ki érti, hogy ha nincs rendben a lényeg, mindegy, hogy mennyi igényed elégül ki.

ORESZTÉSZ: Mi a te bánatod?

ELEKTRA: Csak az Istenek tudnák az én sok bajaimat felsorolni. Csak annyit mondok, itt e háznál még a kutya is kedvesebb énnálam.

ORESZTÉSZ: Jaj, te megkínzott lélek!

ELEKTRA: Bizony, veszett ember vagyok!

ORESZTÉSZ: Mi történt?

ELEKTRA: Az én atyám öldöklői és árulói örülnek az én egyetlenem halálának. Engem meg örökkévaló fogsággal fenyegetnek. Nincs, édes uram, ki megszabadítana kezeiktől.

ORESZTÉSZ: Nem hagy az Isten! Csak a bűnösöket veszejt el! S te, látom, olyan vagy, ki büntelen.

ELEKTRA: Ideje lett volna a büntetésnek, de akiben bíztam, a büntetést nem hozta el.

ORESZTÉSZ: Meghozza a Teremtő, ő tudja az idejét a dolgoknak, ne bánkódj ezen!

ELEKTRA: De bizony bánkódok, mert meghalt, akitől a bosszút várhattam, itt a kezemben a pora. Hogyan várhatnám tőle, amit eddig várhattam?

ORESZTÉSZ: Én a helyedben mégis várnám.

ELEKTRA: Bolond volnék tényleg, ha halottól várnám azt, amit az élőtől reméltem.

ORESZTÉSZ: Oresztészre gondolsz?

ELEKTRA: Ki másra gondolnék, most tényleg nem értesz.

ORESZTÉSZ: Már hogyne értenélek, de ne bánkódj, nincs neki semmi baja.

ELEKTRA: Tudom, mert már elveszett.

ORESZTÉSZ: Isten oltalmazza attól.

ELEKTRA: Mitől, édes uram?

ORESZTÉSZ: Hogy Oresztész elveszen.

ELEKTRA: Hogy micsoda?

ORESZTÉSZ: Az az igazság, hogy... Nem is tudom, mondhatom-e?

ELEKTRA: Mi az hogy, mondd, ha már elkezdted, mi van Oresztésszel?

ORESZTÉSZ: Jó egészségnek örvend, legyen hála Istennek!

ELEKTRA: Mit mondasz, a halott az már nem örvendhet, pláne nem jó egészségnek.

ORESZTÉSZ: Úgy halott, mint te vagy én, de legyen ez egyelőre elég!

ELEKTRA: Mit mondasz, nem értem! Ki vagy te, jó uram?

ORESZTÉSZ: Megtudod még ma!

ELEKTRA: De mondd meg most. Összeavartál, s nem értem a szavad!

ORESZTÉSZ: Többet mondanom vétek.

ELEKTRA: Ezt nem teheted velem, ha elkezdted, mond el az egészet. Nem hagyhatod, hogy belezavarodjak abba, amibe bele vagyok most zavarodva.

ORESZTÉSZ: Na, jó, halld akkor, de tedd le előbb az edényt a kezedből.

ELEKTRA: Nem kell letennem, édes uram, meghallgathatom úgy is, a hallásom megvan úgy is, ha a kezeim tele.

ORESZTÉSZ: Mondom, hogy tedd le vagy add oda a szolgálknak.

ELEKTRA: Nem adom.

ORESZTÉSZ: Mondom, adod! *(Ki akarja marni a lány kezéből az urnát)*

ELEKTRA: Az Istenért, kérlek, ne vedd el tőlem a testvéremet.

ORESZTÉSZ: Mit akarsz tenni vele? Add már ide!

ELEKTRA: Nem szakadhatok el az én egyetlenemtől.

ORESZTÉSZ: Ereszd, hallod, nem a testvéred az, te esztelen, hanem semmi az, csak por.

ELEKTRA: Jaj, nagy Isten, lám, átkozott vagyok én, még a hamvaival sem bírhatok. Jaj, nagy Isten, mit tegyek!

ORESZTÉSZ: Ne jajgass, hallod, feleslegesen síratsz, hát nem érted?

ELEKTRA: Ó, nyavalyás fejem, könnyű nektek, nektek semmi az, aki elveszett, de nekem ő volt egyetlen reményiségem.

ORESZTÉSZ: Jó, ezt már mondtad elégszer. Nem érted, amit mondok, neki nincs semmiféle nyavalyája, neki nincs még vége.

ELEKTRA: Kinek?

ORESZTÉSZ: Úristen, de nehezen értesz! Oresztésznek.

ELEKTRA: Honnan tudod?

ORESZTÉSZ: Mert láttam.

ELEKTRA: Mit láttál, hogy meghalt?!

ORESztész: Épp ellenkezőleg, azt, hogy él.

ELEKTRA: De hát itt a porai, akkor ez hogy van?

ORESztész: Legyen elég egyelőre ennyi.

ELEKTRA: Te láttad, élve láttad, nem hiszem, az nem lehet! És én mért csak a porait látom?

ORESztész: Meglátod még ma, te is.

ELEKTRA: Ne csalj meg, jó uram! Ne játssz egy meggyötört lány szívével.

ORESztész: Nem tagadhatom tovább, megbolondul, ha nem kapja meg a szükséges tudást! Ha nem hiszed, nézz erre a gyűrűre. Felismered?

ELEKTRA: Ez, ez az lenne?

ORESztész: Igen, ezt te küldted jelül neki, hogy ha találkozol vele, felismerd.

ELEKTRA: Te vagy? Te vagy? Hihetem vagy nem?

ORESztész: Igen.

ELEKTRA: Mit kínzol akkor, édes lelkem, hogy nem szólsz. Ó, én édes vérem, te vagy az én gyönyörűségem! Te vagy az, Oresztész? Ó, nagy örömben hova legyek! Most születtem újra e világra.

ORESztész: Maradj veszteg immár, nővérkém, hisz megjöttem.

ELEKTRA: Látlak, nagy szerelmem, hát újra látlak! Örül az én lelkem tebenned! Már se inni, se enni nem volt kedvem, egyedül téged óhajtottalak. Ó, nagy gyönyörűségemben hova legyek? Örömben lecsordul szememről a könny. Kórus néni, látod, ez az én vitéz fivérem, az Oresztész! Lányok, asszonyok, férfiak, nézzetek erre, ez az, ki megholt volt, és ím feltámasztotta az Isten.

KÓRUS NÉNI: Látom, látom, de ne kiabálj már! Mindent meghallanak bent, nem érted.

ELEKTRA: Te nem is örülsz?

KÓRUS NÉNI: Már hogyné örülnék, csak nem szeretném, ha örömkben lekasza-bolnának bennünket! Vigyorogva meghalni azért mégsem kéne.

ELEKTRA: Erre már nincs esély! Ó, szívem, Oresztész, jókor hozott haza az Úr, mert épp ma kellett volna nekem elvesznem! Aigiszthosz ma lovagolt ki, hogy az én rabságomnak helyet keressen.

ORESztész: Szóval idáig jutottunk! Megértettem mindent. Amikor megjön, rögvést véghezviszem a bosszút, s megszabadítom a világot s őket magukat minden gonosz sáfárságuktól.

ELEKTRA: Jaj, egyetlenem, meghalok érted örömben.

ORESztész: Maradj veszteg, nővérkém, senkinek egy szót sem!

ELEKTRA: Kítől félsz?

ORESztész: Jobb csendességben lenni egyelőre.

ELEKTRA: Anyámtól egy cseppet se tarts, senki nincs veled, csak néhány asszony.

ORESztész: Tudom, hogy nincs az asszonyokban erősség, de van épp elég okosság! Jobb ezért addig, amíg nem cselekszünk, óvatosnak lenni.

ELEKTRA: Jaj, nem fékezhetem magam gyönyörűségemben.

ORESztész: Félek, hogy ezzel a gyönyörűségeddel mindkettőnket veszedelembe sodorsz, s végül épp az nem lesz meg, amiért jöttem.

ELEKTRA: Kérlek, ha már ennyi időtől fogva nem láthattalak, hadd nézzelek kedvemre! Hangot sem adok, csak nézlek!

ORESztész: Erre még lesz idő bőven, most más dologhoz kell látunk! Ha anyád elébe akadsz, kérlek, fogd vissza magad, nehogy észrevegye örömdet. Avagy

inkább be se menj hozzá! Mikor az Istenek megsegítik igyekezetünket, s véghezvisszük tervünket, mi is bátran és örömmel szólhatunk egymással mindenről.

ELEKTRA: Úgy legyen, amint neked tetszik. Én csak segítséget vártam tőled, s ezért most is mindent rád hagyok.

ORESztész: Maradj veszteg, mert a kapunál van valaki!

HARMADIK JELENET

Mester, Oresztész, Elektra, kint

MESTER: Mennyire bolond emberek vagytok, csak Isten oltalmazott, hogy bent nem hallották mit mondotok. Köszönhetitek nekem, mert míg benn voltam, eltereltem a figyelmüket. Most azonban vessetek véget a parttalan beszédnek. Amivel sietni kell, azt halogatni nem kéne.

ORESztész: Hogy állnak bent a dolgok?

MESTER: Hála Istennek, számunkra minden a legjobban alakult. Köszönhető ez meggyőző mesélőkészségemnek. Bármit mondok, mindent elhisznek.

ORESztész: Úgy tudják, hogy meghaltam?

MESTER: Úgy hisznek benne, mint egy angyal szavában.

ORESztész: Örülnek?

MESTER: Mi az hogy? Majd ki csattannak!

ORESztész: Boldogok, mert meghaltam?

MESTER: Épp ahogy mondd.

ORESztész: Nem tudtam mással örömet okozni az anyámnak, csak a halállal?

MESTER: Ezt most hagyjuk, elég, ha később sajnálod meg magad, most jobb volna, véghezvinni, amit akarsz.

ELEKTRA: Ki ez az ember, aki így igazgat?

ORESztész: Nem ismered meg?

ELEKTRA: Ószintén szólva nem.

ORESztész: Ő az, akinek a kezeire bízta, ő nevelt fel.

ELEKTRA: Ő az? Ó, kegyelmes uram, oly boldogság látnom téged, mint édesatyámat látni, mert csak te voltál ennyi ezer ember közül az én atyámnak egyetlen hűséges szolgája!

MESTER: Az én hűségem, úrnőm, meglesz később is, de most erről inkább ne beszéljünk, a sok beszéd csak a cselekvéstől veszi el az időt. Lássunk nyomban a dolgunkhoz. A Klütaimnésztrát épp jókor találjuk, mert csak ő maga van a palotában.

ORESztész: Elektra maradj itt kinn. Mester, mi akkor menjünk be Isten hírével. Amely hír nem más, mint a végzet.

NEGYEDIK JELENET

Elektra, Kórus néni, Klütaimnésztra, kint

ELEKTRA: Hatalmas Isten, könyörgök, a mai nap mutasd meg a fivérem keze által, hogy te bosszúállója vagy a rettenetes bűnöknek, és kegyelmes szabadítója a bened bízóknak! Á, Kórus néni, hát te is itt vagy! Ma csodadolgot fogsz hallani!

KÓRUS NÉNI: Hol lennék máshol? Csak itt ülök-üldögélek, s ha nagyon kell, megszó-
lalok. Szóval miféle csodadolog lesz?

ELEKTRA: Megöli Oresztész a gonosz asszonyt.

KÓRUS NÉNI: Kit! Anyádat?

ELEKTRA: Ne mondd azt a szörnyeteget anyámnak!

KÓRUS NÉNI: Szóval megöli?

ELEKTRA: Meg.

KÓRUS NÉNI: Oresztész?

ELEKTRA: Persze, hogy Oresztész.

KÓRUS NÉNI: Kicsit öreg vagyok már, nem meghalt?

ELEKTRA: Nem emlékszel, nincs vízforralásnyi ideje, hogy kiderült, hogy nem!

KÓRUS NÉNI: Ó! Nagy Isten! Nem emlékszem, de ez tényleg nagy csoda! De amúgy
önnön szülőjét nem szánja? Nem fog megremegni a keze, mikor saját anyjának vé-
rét veszi?

ELEKTRA: Már mondtam, hogy azt a dögöt ne nevezd anyának, te is tudod, hogy
egy gyilkos!

KÓRUS NÉNI: Hát persze, hogy egy bűnöző! De mi ez, szemet szemért, fogat fogért?
Biztos, hogy lehet ezt tenni, a családi vért kiontani? Vagy ez isteni rendelés? A kar,
mely véghezviszi, csak az isteni akarat meghosszabbítása, ahogyan a karnak meg-
hosszabbítása a kard? Hogy az Úristen nem szenvedhette tovább a bűnösöket, s a
vártnál kicsit később, de neki úgy tűnik, épp időben bejelenti magát.

KLÜTAIMNÉSZTRA: (*Bentről*) Tolvaj, tolvaj! Gyilkos! Álnok cselszövő! Hol vagytok,
szolgák? Egy sincs itt közületek? Jaj, jaj, jaj!

ELEKTRA: Hallod néni, hogy kiáltozik valaki?

KÓRUS NÉNI: Hallom, persze hogy hallom.

ELEKTRA: A dögasszony.

KÓRUS NÉNI: Talán épp most ütik agyon, s talán most dobban utoljára a szíve.

ELEKTRA: Hallgass! Hadd halljam az utolsó perceket!

KLÜTAIMNÉSZTRA: Jaj, mint veszek, jaj! Hol vagy, uram, Aigiszthosz?

ELEKTRA: Ismét erősen kiáltott.

KÓRUS NÉNI: Jaj, szegény! Sajnálom, de hát maga okozta a veszét. Annyit kérleltem,
hogy térjen már meg gonoszságából, de soha szót nem fogadott! Mint intettem,
kértem, de soha semmit nem akart változtatni. Most már láthatja, mit nyert vele.
Hát pont ezt.

KLÜTAIMNÉSZTRA: Ó, fiam, fiam, Oresztész, könyörülj rajtam!

ELEKTRA: (*Izgatottan kommentel*) Nehogymár könyörülj! Nehogy meginogj, fivérem! Ő
sem könyörült se rajtam, se rajtad, se pedig apánkon.

KLÜTAIMNÉSZTRA: Oresztész, az édes szüledet. Ez anyagyilkosság!

ELEKTRA: Milyen neked most a halál? Pont ilyen nehéz volt az én atyámnak is.

KLÜTAIMNÉSZTRA: Én szültelek, a tört hogy döfhetted belém!

ELEKTRA: Hiába jajgatsz, jobb elfogadnod, hogy ez lesz.

KLÜTAIMNÉSZTRA: Jaj, ömlik a vérem, meghalok!

ELEKTRA: Csak halnál meg minél előbb! Eddig is többet éltél, a kelletténél!

KLÜTAIMNÉSZTRA: Jaj! Végem!

ELEKTRA: Na végre. Nem szúrt pontosan ez a vitéz, kicsit mellément, azért vonyított többet, mint kellett volna. No, jönnek! Ha jól hiszem, a dögtől a világnak többet már nem kell félnie. Milyen véres Oresztész szablyája, s könyékig a keze, jól bele-mélyesztette. Sikerral jártatok?

ORESZTÉSZ: Épp úgy, amint azt kívántad. A fürtelemasszony nem parancsol már többet.

ELEKTRA: Micsoda megkönnyebbülés! De mi ez a hangzavar?

KÓRUS NÉNI: Jézusom, jobb lesz elbújniom, ott jön a király is, majd kicsattan az örömtől. Még semmit sem tud arról, ami a palotában nemrég volt.

ELEKTRA: Oresztész, Oresztész, bújjatok el Aigiszthosz elől, fussatok vissza a palotába! Nem szabad, hogy észrevegyen benneteket. Mihelyt az ajtón belép, cselekedjete! Ilyenkor nem szokása, hogy sok nép menjen utána. Szaladjatok hamar be, én addig itt kinn leszek, szép szavakkal tartóztatom. Most örömében könnyen el-hisz mindent nekem.

ÖTÖDIK JELENET

Aigiszthosz, Elektra, Oresztész, Parasztosz, kint, bent

AIGISZTHOSZ: Hol vannak a Phókisz-béli követek, akik annak az acsarkodó Oresztésznek a testét hozták? Neked szólok, barom. Mit bámulsz, mért nem szólsz, tudom, hogy téged más sem érdekel!

ELEKTRA: Igen kicsiny haszna vagyom immár annak, felséges uram, hogy engem mi érdekel. Ám, ha már kérdezett, ott benn vannak, akik felségednek nagy gyönyörűséget hoztak, míg énnekem örökké való keserűséget.

AIGISZTHOSZ: Ezek szerint tényleg igaz, hogy meghalt Oresztész?

ELEKTRA: Felséges uram, bár ne adta volna Isten, hogy igaz legyen, de igaz. Ott benn a hamvai, megláthatja felséged.

AIGISZTHOSZ: Ez volt a legfőbb veszedelmem, de most vége, megmenekültem. Egyéb ellenségeim egyáltalán nem érdekelnek. Ettől fogva mindent bátrabban megszerzhetek. Országot építtetek, várakat rakattatok, mérhetetlen kincset gyűjtögetek. Mostantól úgy szedhetem meg magam, hogy azt senki az én markomból ki nem veheti, mert akit illetett Agamemnon öröksége, már élettelen holt. Számosan voltak ellenségek, kik Oresztész mellett álltak. De majd összehívom az urakat mind, s Oresztész hamvait eléjük tárom, hogy lássák, az örökség immár jogosan rám szállott. Aki velem tart, azokat megajándékozom, aki pedig tovább pártoskodik, azokat nyomban levágattatom. Azt akarom, hogy ebben az országban az elsők között a legelső én legyek. Ha pedig erőm lesz, még az ellenem pártoskodó országokra is gondot viselek. Elérem, hogy azok a királyok is csak rám hallgassanak. Mert én mindegyiknél jobban tudom, mi helyes, mi nem. Ami nekem hasznos, bevezetem, s eltörlöm azt, ami nem. Te butalány, jobb lesz, ha te is visszakozt fűjsz magadnak, mert ha nem, kegyetlenül megjárás, ahogyan megjárnak mind, akiknek nem én kellem.

ELEKTRA: Elfogadok mindent, felséges uram, rád kell hallgatnom, nem kétséges. Ki volna nálad okosabb, bölcsőbb az egész földkerekségen.

AIGISZTHOSZ: Egész rendes lány lett belőled, már egészen meg is szerettelek. Neked is így lesz jobb, ugye? Szabad leszel, ha elfogadod, hogy nem vagy szabad.

ELEKTRA: Úgy van felség, szabad, aki elfogadja hatalmad. De felséged ne késlekedjék itt kinn, lássa meg mielőbb a hamvakat. Csak azt kérem, utána, temettesse el szegény fivérem, úgy amint azt szokásaink szerint temetni kell.

AIGISZTHOSZ: *(Belép)* Ez természetes, egy királyfi azt kapja, amit egy királyfinak kell, főleg ha már lététől rettegnem nem kell. Bemegyek, megnézem ezt a nyomorultat, meg a küldöttséget. Ti jöttetek Phanoteusztól?

ORESZTÉSZ: Nincs itt más, uram.

AIGISZTHOSZ: Oresztész hamvai?

ORESZTÉSZ: Az edények rejtik, vedd szemügyre magad!

AIGISZTHOSZ: Hiába nézem, hamvakból ki ismerhetné fel, ki volt, aki egykor volt.

ORESZTÉSZ: Nyúlj hozzá csak, morzsolgasd, mi tudjuk, hogy ő volt, s az a hírünk, hogy teljességgel holt.

AIGISZTHOSZ: Parasztos, hívd a királynét, nézzen ő is a maradványra. Hallod, szólj neki!

PARASZTOSZ: Szólnék, ha tudnám, hogy épp hol lelem.

AIGISZTHOSZ: Hol van a királyné?

ORESZTÉSZ: Közel állsz hozzá.

AIGISZTHOSZ: Hogyhogy közel?

ORESZTÉSZ: Talán a félhomály teszi, hogy rögtön észre nem veszed.

AIGISZTHOSZ: Jaj, jaj, mi ez? Egy női tetem? A királynő! Megveszek!

ORESZTÉSZ: Mit rettegsz, trónbitorló? Kitől félsz?

AIGISZTHOSZ: Katonák, örök! Árulók vannak a házban! Pártütők és gyilkosok!

ORESZTÉSZ: Ne menekülj, király, pártütő te vagy, s nem én, aki jogos örököse apám királyságának. Végre lerántom a koronád!

AIGISZTHOSZ: Te vagy az, Oresztész?

ORESZTÉSZ: Most eltaláltad. Ha korábban eltalálsz, megúszhattad volna, de úgy tűnik az Úr épp mostanra hozta el a büntetés idejét!

AIGISZTHOSZ: Jaj, elveszek!

ORESZTÉSZ: *(Tépdesi le a királyi kellékeket)* Nosza, Mester, fogd a koronát! Nem a latrot illeti meg! Itt az uralkodói jogar is. Apámé volt! Tépjük le a palástot róla! Teperjük földre!

AIGISZTHOSZ: Ne ölj meg, Oresztész, ameddig élek, mindörökké szolgállok.

ORESZTÉSZ: Megvagyok efféle szolga nélkül is.

AIGISZTHOSZ: Az Istenért, könyörülj rajtam! Atyád is kegyelmet osztó ember volt!

ORESZTÉSZ: De te nem osztottál neki kegyelmet. Nem szántad, áruló! Ártatlanul kellett elvesznie? Ezért fizess te is azonos mértékkel!

AIGISZTHOSZ: Büntess törvénnyel!

PARASZTOSZ: Törvény? A törvény eddig sem érdekelt, trónbitorló!

AIGISZTHOSZ: Szolga, te is rám támadsz?

PARASZTOSZ: *(Oresztészhez)* Felséges uram, ha hagyod, mindent túlbeszél! Ne várokozz, járj el sürgősen a dologban.

ORESZTÉSZ: Bízgatásra nincs szükségem!

AIGISZTHOSZ: Csak egy szót hadd szóljak!

PARASZITOSZ: Ugyan, hagyd már, mit használsz vele? Ha meg kell halnod, jobb hagyni, hogy megtörténjen. Minek húzni tovább a szenvedésed?

AIGISZTHOSZ: Ó, nyomorult, miért is tartottalak? Így elveszni micsoda szégyen! Bár Isten ne adta volna ezt a királyságot! Bárcsak hírére sose hallottam volna! Minden méreggé lett, minden, ami kezdetben gyönyörű volt. Átkozott az a nap, átkozott az az óra, melyben ezt a helyet megtaláltam. Sem testemnek, sem lelkemnek nem lesz immár nyugodalma. Örökkön-örökké, jaj léssen az én dolgom, mert még evilágon felemésztettem minden vígasságomat! Ó, milyen iszonyú, milyen rettenetes a halálom!

PARASZITOSZ: Hallod-e, aki ebül keresi, ebül veszi hasznát. Tartsd a nyakad, lefogom az üstökét, vágjad uram.

ORESztész: Fizess, lator, atyám haláláért, fizess az értelmetlen gyönyörökért, fizess! Ez legyen a jutalma hamis királyságodnak!

ELEKTRA: *(Belép, előtte a torkánál elmetszett Aigiszthosz, arrébb a királyné, mögötte Khrüszothemisz lép be)* Vége?

ORESztész: Ennyi volt, ami lett.

ELEKTRA: Újra miénk a királyság. A bűnösökre lecsapott az isteni akarat. Gyere te is húgom.

KHRÜSZOTHEMISZ: *(Az anyja teteméhez rohan)* Mi történt! Anyám, anyám, anyám, ébredj, legyél még, ne hagyd el.

ELEKTRA: Nyugodj bele, többé már nem ébred, a világ végre megmenekült tőle.

KHRÜSZOTHEMISZ: Gyilkos vagy, Oresztész, gyilkos! A szíved tocsog a vérben.

ORESztész: Nem én pusztítottam el, hanem a bűne.

KHRÜSZOTHEMISZ: Bűnre bűnnel felel, ki más megoldást nem lel. Istent emleget, holott nem vezérelte más, csak önös érdeke. Eddig csak apátlan voltam, s ím, anyátlan is lettem, nektek helyreállt a világ, nekem épp kizökkent.

HATODIK JELENET

Mester egyedül

MESTER: A szegény árvát hozzájuttattam javaihoz, igaz, elég nagy munkával, elég nagy fáradsággal. Oresztész is elvégezte, amit végeznie kellett. Országában immár szabadon uralkodhat. Csak attól félek, hogy ő is úgy jár, mint a többi atyjafia, hogy magával vonszolja a pusztulást. Mert ez a ház mindörökké tele van rakva veszedelemmel. Apa öli lányát, feleség pusztítja férjét, anya tagadja ki lányát, pusztítani akarja el egyszülött fiát. S persze bűnre bűn, s minden bűnért mindenki meglakol. Mégis, bizony megdöbbentő dolog, hogy tulajdon fia öli meg anyját, s aztán anyja ágyasát, s hiába mondani, hogy megérdemelték, az ő sok gonoszságukért, kevélységükért, bujaságukért ez volt a fizetség, s hogy csak így lehetett véget vetni undok uralmuknak, s hogy mindezt tudták az istenek, s a véghezvivő ember csak az ő karjuk meghosszabbítása lett. Ez az, ami az én belemet furdalja, ettől félttem Oresztészt is: hogy ő is valamely bolondságtól vezetve benne marad ebben a végeláthatatlan sorban. De megyek be hozzá, jó tanácsot adok neki, hogy megőrizze magát az efféle veszedelmektől, jámbor és tiszta életű legyen, ha úgy nem akar járnai, mint az ő elei.

A játék után való hálaadás és intés

Nektek, nézőknek pedig mind fejenként nagy hállával tartozunk, hogy a mi mulatságunkat meg nem utáltátok, s hogy nagy csendességgel és figyelemmel meghallgattátok. Ezért hiszem, hogy meg is tanultátok ebből a históriából, hogy az Úristen még a pogányok közt is szerencsésé teszi azokat, akik jámborságban élnek, viszont harmad-, sőt negyedíziglen is megveri azokat, akik a gonoszságban telhetetlenek. Nekünk, kik keresztényeknek valljuk magunkat, még inkább illik tisztaságban, igazságban és szentségben élnünk. Mert mi nemcsak az evilági jóban akarunk részesek lenni, de az örökkévaló boldogságban is. Jóllehet az üdvösség fundamentumát nem ebből a játékból kell megtanulnunk, mindazonáltal engedje az Ég Ura, hogy e multság is legyen az ő neve dicséretére és mindannyiunk üdvösségére. Az Úristen vigyen haza benneteket nagy békességgel, és tartson meg benneteket sok esztendeig jó életben, egymáshoz való szeretésben.

A játéknak vége

